

סימן יד

תספורת וגי'לוח בספירת העומר

בחודש אייר תשע"א, השתתפתי בשמחת בר המצוה של אליקים נ"י, בנו של ידידי הרב יעקב זילברליכט הי"ו, שהתקיימה סמוך ונראה לשריד בית מקדשנו בירושלים עיר הקודש, ואף הוזמנתי לשאת דברים בשמחה, בנוכחות ראשי ישיבות ורבנים. מנהגי שנים רבות, להתגלח בימי ספירת העומר, וכך נהגתי גם אז.

בשעת מעשה נוצר אצלי רושם, כי הופעתי, מגולח למשעי, עוררה תמיהה אצל חלק מהנוכחים בקהל, ואף נשאלתי על ידי אחדים, על סמך מה הנני מתיר לעצמי להתגלח בימי ספירת העומר.

על כן, בבואי לביתי בלוס אנג'לס, אמרתי אקום ואשנה סוגיא זו, ואברר את פרטי איסור תספורת ותגלחת בספירת העומר.

- א -

ספירת העומר, הוא משום שיש לנהוג מנהגי אבלות על פטירת תלמידי רבי עקיבא בימים אלו, כמשמעות דברי הבית יוסף (אר"ח סי' תצג) בביאור טעם המתירים להסתפר בראש חודש אייר "לפי שראש חודש הוא כמו יום טוב, ואין לנהוג בו דבר שהוא משום אבלות". ומשמע שהנישואין והתספורת בימי הספירה, נאסרו כשם שאכל אסור בתספורת ונישואין [ולכן יש מקום להבין את המתירים להסתפר בראש חודש, שאין לנהוג בו דברים משום אבלות].

ובן מפורש בדברי ערוך השלחן (סי' תצג סע' א) שכתב: "וכן נהגו במדינות אלו שלא להסתפר בימים אלו והוא גם כן עניין אבלות", ושלחן ערוך הרב (שם סע' א) "נוהגים שלא לישא אשה ושלא להסתפר

כתב הטור (אר"ח סימן תצג סע' ב) "נוהגים בכל המקומות שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, והטעם שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא. ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר". וכוונתו למסופר בדברי הגמרא (יבמות סב, ב) על פטירת עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא "מפסח ועד עצרת", ולכן נהגו בפרק זה של השנה שלא להרבות בשמחה, ויש שנהגו לא להסתפר.

להלכה נפסק בשו"ע (שם) "נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות".

ולכאורה היה נראה כי גדר איסור הנישואין והתספורת בימי

בין פסח לעצרת, שמתאבלים על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו.

אולם הטור כתב בטעם המנהג שאין נושאים נשים בין פסח לעצרת "שלא להרבות בשמחה", ומשמע מדבריו שהטעם למנהג להימנע מנישואין בימי ספירת העומר, אינו נובע מחיוב האבלות על פטירת תלמידי רבי עקיבא בימים אלו, וצ"ב.

והנה בביאור דברי הטור "ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר", כתב הב"ח: "אבל תספורת יש מקומות שנהגו איסור, ויש מקומות שנהגו היתר, ועכשיו נוהגים בכל המקומות שלא להסתפר". וכמו שאכן נפסק בשו"ע (סו) בסתמא: "נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר". ומבואר כי האיסור להסתפר בימי הספירה אינו מעיקר הדין, אלא ממנהג שקיבלו על עצמם להימנע מכך בימי הספירה, ובאמת יש מקומות שלא קיבלו על עצמם לנהוג באיסור זה. וגם מכאן משמע, שאין איסור התגלחת והתספורת בימי הספירה משום אבלות, אלא ממנהג "שלא להרבות בשמחה" בימים אלו, וצ"ב.

ואף המעיין בדברי הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין (סוף פרק ז) ימצא רק את דיני מצות ספירת העומר, אך למנהגים לאסור תספורת ונישואין בימי הספירה, אין כל זכר בדבריו, והדבר אומר דרשני, מדוע

לא הביא הרמב"ם את המנהגים הנהוגים בימי הספירה.

לביאור הדברים נעיין תחילה, באלו מצבים ותנאים התיירו הפוסקים להסתפר ולהתגלח בימי הספירה.

- ב -

ברית מילה

כתב הרמ"א (סי' תצג סע"ב) "מי שהוא בעל ברית או מל בנו, מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה". וביאר המג"א (ס"ק ד) "בעל ברית הוא סנדק, והוא הדין המוהל".

מאידך השערי תשובה (ס"ק ה) הביא בשם האריז"ל "שלא להסתפר כלל עד ערב חג השבועות, עיי"ש. וכתב באגרות הרמ"ז סוף סי' ב שלפי מנהג האריז"ל, אפילו אם יודמן ברית מילה, אין להסתפר בכל זמן העומר".

- ג -

נער בר מצוה ואביו ביום שמחתם

בספר הליכות שלמה (מועדים ח"ב פרק יא סע' טז) הובא בשם הגרש"ז אויערבך: "נער שנעשה בר מצוה בימי הספירה יסתפר בעודו קטן, אך אם לא היה יכול לעשות כן, מסתבר שמותר להסתפר בו ביום". ובהערות (ארחות הלכה, הערה 61) נתבארו הדברים: "נראה שאין כוונתו שיקדים

להסתפר ביום שמותר בתספורת או קודם הפסח, אלא דאף בימי הספירה תספורת דקטן קיל טפי, דסוף סוף בקטנותו אין זה אלא משום חינוך, ולכן יש להתיר לרגל הבר מצוה".

ובשם הגרי"ש אלישיב (אשורי האישי, פרק סה אות ה) הובא: "אין להסתפר לצורך בר מצוה וכדו', אפילו לא הנער הנכנס למצות וכל שכן שלאביו אסור. אך המיקל בהם יש לו על מי לסמוך על דעת המקור חיים שמיקל".

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א או"ח סי' שלז) כתב טעם נוסף להתיר תספורת לנער שנהיה בר מצוה בימי הספירה "כיון שזה אז ימי השמחות שלו, וכמבואר בים של שלמה ב"ק פ"ז סי' לו דמצוה על האב לעשות סעודה ביום שבנו נעשה בר מצוה כיום שנכנס לחופה, והובא במג"א (סי' רכה ס"ק ד). ואם כן בודאי זה יום שמחה שלו ולכאורה יכול להסתפר. ולפי זה יש לומר דגם לאביו הוי יום טוב כמו בברית מילה, ובפרט שמברך ברוך שפטרני, דלא נענש עוד. ולכן בימי הספירה יש להקל בתספורת כיון דכל איסור תספורת הוא רק מנהג, כמבואר בטור בסי' תצ"ג".

לדעת הרבבות אפרים, כשם שיום הברית נחשב "יום טוב" לבעלי הברית, כך יום בר המצוה נחשב "יום טוב" לבעלי השמחה, הבן - חתן בר המצוה ואביו. ומשום כך, כשם שפסק הרמ"א [לעיל אות ב] ש"בעל הברית", מותר להסתפר

בספירה לכבוד המילה, כמו כן מותר לחתן בר המצוה ולאביו להסתפר ביום בר המצוה.

ובן דעת הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, ספירת העומר עמ' רסד) שכתב: "חל ברית מילה בתוך ימי הספירה, מותר לאבי הבן והסנדק והמוהל להסתפר ולהתגלח ביום המילה, הואיל ויום טוב שלהם הוא. ואף חתן הבר מצוה מותר להסתפר".

- ד -

לכבוד השתתפות בחתונה

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן צה) נשאל האם "אחד שנוהג דיני ימי הספירה מר"ח אייר עד ימי ההגבלה, וצריך להיות בחתונה באור לר"ח סיון, אם מותר להסתפר לכבוד החתונה אחר מעריב שכבר הוא ראש חודש".

ודשיב: "אם אין הכרח לפניו להסתפר שלא בוש כל כך לילך לחתונה בלא תספורת, אינו רשאי להסתפר. אבל אם בלא תספורת אינו יכול לילך אל החתונה, רשאי להסתפר, אף שהוא מימים שנוהג איסור. לא מבעיא אם הוא מהקרואים כאלו שיקפידו עליו כשלא יבוא, והיה בא אף ממקום רחוק והיה מניח עסקיו לבוא על החתונה, שיש להתיר לו. אלא אף אם הוא משאר הקרואים נמי, כיון דיש מצוה על כל אחד בשמחת חתן וכלה, וכשלא יסתפר לא יוכל להיות שם, רשאי להסתפר".

לפנינו היתר נוסף להסתפר בימי הספירה - לכבוד השתתפות בחתונה, אם ללא התספורת לא יוכל להשתתף בשמחה, כי יתבייש לבוא כששערו גדל פרע. ובנדון נישואין בספירת העומר הרחבנו את היריעה במקום אחר].

- ה -

לצורך פרנסה

רבי חיים מרדכי רולר, אב"ד ניאמץ, נשאל בשו"ת באר חיים מרדכי (ח"ב סימן טו) האם רופא מפורסם המרפא גויים, רשאי להסתפר בימי ספירת העומר, היות "ואם לא ילך [לעבודתו כשהוא מסופר כראוי] בימי הספירה, יהיה לו מזה הפסד גדול". בתשובתו הביא את דברי הרמ"א בדיני אבלות (יו"ד סי' שפ סעי' ה) "יש אומרים דאם לא יוכל לעשות [מלאכתו] על ידי אחרים, והוא דבר האבד, מותר לעשות האבל בעצמו. ולאחר שלשה ימים הראשונים יש להקל, ואפילו תוך ג' והוא הפסד מרובה", וכתב "והנה עיקר הטעם בהאי מנהגא [לא להסתפר בימי ספירת העומר] הלא מבואר בפוסקים, מפני אבילות. והלא ביורה דעה פסק הרמ"א דאם אי אפשר לעשות על ידי אחרים והוא דבר האבד מותר לעשות האבל בעצמו, ואם כן מה שאינו אלא ממנהגא דשרי". ומבואר בדבריו כי יש להתיר תספורת לצורך פרנסה, אם כתוצאה מכך שלא יסתפר יגרם לו הפסד כספי, כגדר "דבר האבד", שבגינו

מותר לאבד לעשות מלאכה גם בימי אבלו [כשאינו יכול לעשותה על ידי אחרים].

וכן הורה רבי משה פיינשטיין (אגרות משה או"ח ח"ד סי' קכ) "אם אחד עוסק באיזה מסחר למלאכה שאם לא יסתפר את זקנו בימי הספירה ובימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב יהיה לו הפסד ממון אז מותר, כי לא נהגו במקום הפסד. אבל בשבוע שחל בו תשעה באב שאסור מדינא דגמרא סוף תענית (ל, א) אין להתיר". במקום אחר (אגרות משה או"ח ח"ה סי' כד אות ט) ביאר רבי משה את הוראתו: "על זה שכתבתי באגרות משה ח"ד דענייני או"ח סימן ק"ב תשובה קצרה, הלכה פסוקה בלא ביאור, שמותר להתגלח במקום הפסד בימי הספירה ובין המצרים, ואסור בשבוע שחל בו תשעה באב, שמצד זה הקשו עלי ממה שכמה פעמים הוריתי שלא כתשובה זו, שלכן מוכרח אני לבארה. כי הנה דבר האבד שמותר לאבד אחר ג' ימים, וכן בשבוע שחל תשעה באב בתוכה, פשוט שאינו מה שמפסיד בזה שלא ירוויח כלום, ויצטרך להוציא על צרכיו וצרכי ביתו כשאיין לו מעות ממה שילוה מאינשי שיאינו שיפרע להם כשירוויח אחר ימים האסורים במלאכה. ואף אם אין לו מלאכה קבועה, שיש לחוש שמא לא ישיג מה להרוויח, ליכא היתר, דיש לו לסמוך שישגי במה להרוויח אחר ימים האסורים גם עליהו, ופרע מה שלוה והקיף להוצאתו כדרך סתם אינשי, ואין בזה שום צער ובזיון. אבל איש כזה החושש מלבטל מלהרוויח

יסתפר לא ימצא עבודה בתקופה זו, כי זהו בגדר "דבר האבד", שמחמתו התיירו עשיית מלאכה גם לאַבֵּל [האסור בעשיית מלאכה] בימי אבלו. עם זאת, בשבוע שחל בו תשעה באב, שאיסור התספורת הוא "מדינא" ולא "ממנהגא", התייר רבי להסתפר רק למי שאינו מוצא ממי ללוות.

אמנם במישור המעשי, מסתבר שבמציאות החיים בזמנינו, צריך לשקול היטב האם אי התספורת יגרום להפסד הפרנסה, וקשה להתיר את התספורת מטעם "דבר האבד", כמבואר בדברי הגרש"ז אויערבך (מעדני שלמה, בין המצרים) "אמר מרן [הגרש"ז] שאחד הנמצא בין הגויים ועלול להפסיד פרנסתו אם לא יהא מגולח, רשאי להתגלח בתקופה זאת, וכן בספירת העומר. ואמר שהתפלא מאד שנכנסו אצלו השנה כמה אנשים חרדים שהיו מגולחים, והתפלא על זה כיון שהם עובדים בארץ ישראל ולא בין הגוים".

וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש, פרק סה אות ו) "בזמנינו אין היתר לגלח שערות זקנו לצורך פרנסה, מכיון שיש בעולם אנשים שונים שאינם מתגלחים כלל, ועוד מנהגים שונים וכדו', ולכן בזמנינו אין הדבר משונה אם אדם אינו מגלח זקנו".

- 1 -

היוצא מבית האפורים

הביאור הלכה (סי' תצג סע' ב ד"ה נוהגים) כתב כי "אותם המותרים להסתפר

ממלאכה כל השלשה שבועות דמי"ז בתמוז ובימי הספירה, אין לו להימנע ממלאכה, ורשאי לסמוך על זה שלא נהגו האיסור באופן כזה להימנע מלהסתפר אף כשיבטל ממלאכה ויצטרך ללוות להוצאתו. וכהאי גוונא בשבוע שחל בו תשעה באב אסור, מאחר שמדינא אסור מלהסתפר כדכתבתי. אבל פשוט שאיסור התספורת בשבוע שחל בו תשעה באב, גם כשעל ידי זה ימנע ממלאכה, הוא רק באיניש שאין לו צער מללוות מאחד שיודע שכפי מצבו ישיג ללוות. אבל כשקשה לו ללוות, שאין לו מכירים מאלו שאפשר להם להלוותו, אין לאוסרו כשלא ישיג מלאכה כשלא יסתפר זקנו, אף שאיסור תספורת הוא מדינא, דוודאי הוא לו כדבר האבד, שפשוט לענ"ד שמותר להסתפר באופן שאיכא דבר האבד, דלא חמיר איסור תספורת בשבוע שחל בו תשעה באב מאיסור מלאכה לאבל לאחר ג' ימים עד שנאמר שיאסר אף כשהוא דבר האבד. כן מסתבר לע"ד במדינתנו אמעריקא, וכהאי גוונא בהרבה מקומות, שלא יוכל לעבוד להרוויח כשלא יסתפר וכדומה. ובמקומות אף במדינה זו שאין מקפידין כל כך ואין ההפסד ברור, אסור מלהסתפר אף כשהוא אומר שלא יכול להראות לפני אינשי כשלא יסתפר, אלא דווקא כשהוא לפי ידיעת האינשי שהן דוגמתו כוודאי".

גם מדברי האגרות משה מתבאר שמותר להסתפר בימי בין המיצרים או בימי ספירת העומר, אם כתוצאה מכך שלא

בחול המועד כבסימן תקל"א, יש לומר דגם בספירה שרי, דלא עדיף מחול המועד. וכוונתו לדברי השו"ע בהלכות חול המועד (או"ח סי' תקלא סע' ד) "ואלו מגלחים במועד: מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד. ומי שיצא מבית האסורים, ואפילו היה חבוש ביד ישראל שהיו מניחים לו לגלח. וכן המנודה שהתירו לו ברגל. וכן מי שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל. וכן הבא ממדינת הים בחול המועד, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוץ לארץ לטייל".

בספר קדושת אברהם (עמ' 56) מובאת שאלה ששאל רבי זלמן אורי, רב קהילת ישראל הצעיר, בכוורלי הילס, את הגר"מ פיינשטיין: "הביאור הלכה משווה את ימי ספירת העומר לחול המועד, לענין גילוח הזקן ומי שהתירו לו להתגלח בחול המועד, שמותר לו לעשות זאת גם בימי הספירה. ולכאורה אין להשוות את עידן הספירה לחול המועד, כי בחול המועד יש איסור מלאכה, ובימי הספירה נוהגים אבלות".

תשובתו של רבי משה נדפסה באגרות משה (או"ח ח"ב סימן צו) ובתחילת דבריו, הוא מחדד את השאלה: "בדבר מש"כ המשנה ברורה בסי' תצ"ג בביאור הלכה, דאותם שמותרים להסתפר בחול המועד גם בספירה שרו דלא עדיף מחול המועד, ודאי צדק כב' תורתו דלא שייך זה בזה שמותר בחול המועד מצד יפוי ומניעת

צער, דלא שייך בספירה, שהוא מטעם אבלות, שיש לנו להצטער ולא להתיפות. ובעצם גם מה שהתיר הא דהתירו בסי' תקל"א לכאורה תמוה, דהא אפשר שבחול המועד התירו משום כבוד המועד, כיון שלא יוכלו לגלח מתחילה שהיה בשביה ובבית האסורים וכדומה, ובימי הספירה יש לאסור". והיינו שיש הבדל יסודי בין טעם איסור התגלחת בחול המועד, לטעם איסור התגלחת בימי הספירה, כי ההיתרים להתגלח בחול המועד הם משום כבוד המועד, טעם שכמובן אינו יכול להתיר תגלחת בימי הספירה.

רבי משה מסיים את דבריו בתמיהה נוספת על הביאור הלכה: "עכ"פ לא היה לו לסתום הדבר, שמשמע שבכל אופן שמותר בחול המועד מותר בספירה. והוא פשוט שאם היה בבית האסורים זמן קטן, שבחול המועד מותר, ובימי ספירה יש לאסור. וגם לשון [הביאור הלכה] שלא עדיף מחול המועד, תמוה, שאין זה ענין לחול המועד, אלא היה לו לומר שלא עדיף מאבלות, וצ"ע". ומשמע מדבריו שנטה למעשה מדברי הביאור הלכה, ולדעתו מי ששהה זמן מועט בבית האסורים והשתחרר בימי הספירה, אינו רשאי להסתפר.

אמנם בשו"ת משפטים ישרים (סימן עו) כתב שיש להתיר ליוצא מבית האסורים להסתפר בימי ספירת העומר, למרות שאיסור התספורת בחול המועד אינו מאותו טעם שאסור להסתפר בספירת העומר, מחמת קל וחומר: "פעם אחת

התרתי לאחד שיצא מבית האסורים בעומר להסתפר, דקל וחומר הוא מחול המועד שאסור בגילוח מדברי תורה לחד מאן דאמר, ולכו"ע מדרבנן עכ"פ אסור, ועם כל זה התירו. קל וחומר בזה [בספירת העומר] שאינו אלא מנהג בעלמא בקצת מקומות כמו שכתב הבית יוסף. ועם היות דטעמא דידהו אינו שוה, עם כל קל וחומר הוא. ונראה מדבריו שהכריע כדברי הביאור הלכה, וגם מי ששהה זמן מועט בבית האסורים והשתחרר בימי הספירה, רשאי להסתפר.

וכן נקט הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, ספירת העומר עמ' רסב) בנדון היוצא מבית האסורים בימי הספירה "להלכה נראה שיש להקל, כיון שכל זה אינו אפילו איסור דרבנן, אלא מנהג בעלמא".

ולמדנו מדבריהם, שיש להקל באיסור תגלחת בימי הספירה, באופנים שהתירו להתגלח בחול המועד.

ומאחר ומצינו בדיני אבלות שיש המתירים לנשים להסתפר בתוך השלושים, נקט האגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קלז) שיש מקום להקל לנשים להסתפר בימי ספירת העומר: "ובדבר תספורת לאשה בימי הספירה, הנה אף שהיה מסתבר להתיר, מאחר שגם באבלות אחר שבעה תוך שלשים מתירין הרבה ראשונים, וכן המחבר ביו"ד סימן ש"צ סעיף ה', והתוס' ביבמות דף מ"ג כתבו שכיון דשריא אשה בנטילת שער בתוך שלשים שריא נמי בתשעה באב, ואם כן כל שכן בימי הספירה. ולכן אף להרמ"א שכותב שהעיקר כהאוסרים באבלות גם לאשה, ונימא שלכן יאסור גם בשבוע שחל בו תשעה באב, אולי יודה שיש להקל בימי הספירה ובבין המצרים, כיון שהוא רק מנהג יש להקל כהמתירים".

אלא שלמעשה סיים רבי משה: "אבל מכל מקום נראה הדין שראוי להתמיר אם אינו נחוץ כל כך".

וכן הכריע בשו"ת להורות נתן (ח"ב או"ח סימן לב) "תספורת בימי הספירה שאינו אלא מנהג, יש לומר דכיון שברוב נשים ליכא מנהגא, לכן גם נערו ללא קיבלו עליהן. וכל זה מעיקר הדין, ומ"מ כמדומה שכבר נהגו הבתולות שלא להסתפר בימי הספירה. ואף אם נימא שאין זה מעיקר המנהג המבואר בשו"ע, מ"מ הוי ליה כדברים המותרים ונוהגים בו איסור שאין להתירו, והנזה להם לישראל וכו'. ומ"מ

בהלכות אבלות נחלקו הפוסקים האם מותר לאשה להסתפר לאחר השבעה בתוך ימי השלושים. מרן השו"ע (יו"ד סימן שצ סע' ה) פסק: "אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה", אולם הרמ"א כתב: "ויש אוסרים אף לאשה, וכן עיקר".

במקום צורך כגון לרפואה או אירוסין, וכן לאשה נשואה הצריכה לטבול או ששערותיה מבצבצין החוצה, יש להתיר בלי פקפוק".

ובמפר אשרי האיש (פרק טה אות ב) מובא בשם הגרי"ש אלישיב: "אבל שיער הגוף מותרת לגלח, וכן מותרת לגלח שערות ראשה לצורך מצוה, וכן לצורך בריאות מותר להתגלח. וסירוק שיער מותר בימי הספירה". וכן הביא רבי יוסף אפרתי בספרו ישא יוסף (או"ח סימן ק) בשם הגרי"ש אלישיב: "לגבי מריטת שער גבות או ריסים, הגם שבהלכות אבלות אסור אָבֵל בגילוח כל שיער שבו, הכא חזי לאצטרופי שאינו בכלל תספורת, וכמ"ש בשם כמה מגדולי ההוראה שליט"א, אמנם ממרן

שליט"א שמעתי שאפשר להקל רק בשעת הצורך".

אמנם על דברי האגרות משה הנ"ל כי "ראוי להחמיר אם אינו נחוץ כל

כך", כתב הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, ספירת העומר עמ' רסא) "חומרא יתירה היא", והוסיף: "ועל כל פנים אם יש פגישה לבחורה בימי הספירה, פשוט שמותר להסתפר ולהתנאות כדי שתמצא חן בעיני כל רואיה".

מבואר בדברי הפוסקים, כי מעיקר הדין יש להקל להתיר לנשים להסתפר בימי ספירת העומר, ורק לכתחילה ראוי להחמיר בזה. ובמקומות השיער בגוף, וכן לצורך מצוה אפשר להקל לכתחילה, ולדעת הגרי"ש גם בזה אפשר להקל רק בשעת הצורך.

לסיכום, בנדונים הבאים התירו הפוסקים להסתפר ולהתגלח בימי ספירת העומר:

בעל ברית מוהל וסנדק – רשאים להסתפר ולהתגלח לדעת הרמ"א וורק החושש לדברי האריז"ל יחמיר על עצמו.

נער בר מצוה – רשאי להסתפר ביום שמחתו לדעת הגרש"ז אויערבך, והרבבות אפרים התיר גם לאביו להסתפר. ואילו הגרי"ש אלישיב כתב שאין להם להסתפר, אך המיקל יש לו על מי לסמוך.

לצורך השתתפות בחתונה – התיר האגרות משה להסתפר בימי הספירה, אם ללא התספורת לא יוכל להשתתף בשמחה, כי יתבייש לבוא כששערו גדל פרע.

לצורך פרנסה – התיר האגרות משה להסתפר אם אי התספורת יגרום להפסד הפרנסה, כדין "דבר האבד" שבגינו הותר גם לאבל להסתפר בימי אבלו.

היוצא מבית האסורים – רשאי להסתפר, כשם שמותר אם יצא מבית האסורים בחול המועד ואך לדעת האגרות משה, אם שהה זמן מועט בבית האסורים, אין להתיר.

לנשים – יש להקל להסתפר בימי ספירת העומר מעיקר הדין, ורק לכתחילה ראוי להחמיר בזה. ובמקומות השיער בגוף, וכן לצורך מצוה אפשר להקל לכתחילה ולדעת הגרי"ש גם בזה אפשר להקל רק בשעת הצורך.

- ח -

והנה כפי שהבאנו לעיל [אות א] מדברי הבית יוסף משמע כי גדר איסור הנישואין והתספורת בימי ספירת העומר, הוא משום שיש לנהוג מנהגי אבלות על פטירת תלמידי רבי עקיבא בימים אלו, וכפי שנראה גם מדברי ערוך השלחן (סי' תצג סע' ג) שכתב: "וכן נהגו במדינות אלו שלא להסתפר בימים אלו והוא גם כן ענין אבלות", ושלחן ערוך הרב (שם סע' א) שכתב: "נוהגים שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת, שמתאבלים על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו".

ברם מאידך גיסא, הרמב"ן בפירושו על התורה (ויקרא כג, לו) כתב על ימי הספירה: "וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש". ומבואר בדבריו כי ימי "ספירת העומר" נחשבים כעין "חול המועד", וכשם שבפסח יש יו"ט ראשון ויו"ט אחרון, והימים שביניהם הם ימי

"חול המועד", שיש בהם מקדושת המועד – כך גם פסח הוא היו"ט הראשון ושבעות הוא היו"ט האחרון, והימים שביניהם, ימי ספירת העומר, הם בבחינת "חול המועד". **ואף** שכמובן אין קדושה בימים אלו כמו בימי חול המועד, אולם מדברי הרמב"ן מובן כי ימים אלו הם ימים מיוחדים מכל ימות השנה, וקשה איפוא לומר שבימים הנחשבים כ"חול המועד" יש לנהוג במנהגי אבלות, זכר לפטירת תלמידי רבי עקיבא.

וכמו כן תמהנו לעיל [אות א] מדוע הטור (או"ח סימן תצג סע' ב) כתב בטעם המנהג שאין נושאים נשים בין פסח לעצרת שהוא משום "שלא להרבות בשמחה", ולא נקט שהטעם למנהג להימנע מנישואין בימי ספירת העומר, נובע מחיוב האבלות על פטירת תלמידי רבי עקיבא בימים אלו, וצ"ב.

- ט -

איסור תספורת ותגלחת בספירת העומר – **שלא להרבות בשמחה בימים אלו**

על כן נראה, שאיסור התספורת והתגלחת בימי הספירה, אינו נובע מחמת מנהגי אבלות, ואין לומר שמחמת מיתת תלמידי רבי עקיבא הטילו חכמים דיני אבלות על

כלל ישראל. והדבר מוכח מכל המבואר לעיל, שהרבה פוסקים התירו לבעל הברית ולחתן בר מצוה להסתפר, וכן לצורך השתתפות בחתונה או ליוצא מבית האסורים – ולאֶבֶל הרי לא הותר להסתפר ולהתגלח במצבים אלו.

אלא גדר איסור התספורת והתגלחת בספירת העומר הוא, כדי לא להרבות בשמחה בימים בהם נפטרו כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא, כמפורש בדברי הטור "נוהגים בכל המקומות שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, והטעם שלא להרבות בשמחה, שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא. ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר". והיא הנותנת, בימי ספירת העומר הנחשבים כ"חולו של מועד", אדרבה, היה ראוי להיות בשמחה, ועל כן בעקבות פטירת תלמידי רבי עקיבא נהגו שלא להרבות בהם בשמחה, אך אין זה בגדר מנהגי אבלות.

ובכך נעוץ שורש ההבדל בין ימי ספירת העומר לימי בין המיצרים, וכמו שכתב בשו"ת יחווה דעת (ח"א סימן כד) בטעם ההיתר לברך שהחיינו בימי ספירת העומר על פרי חדש או על בגד חדש: "לכאורה יש ללמוד דין זה ממה שכתב מרן השו"ע (או"ח סי' תקנא סע' יז), שטוב להזהר שלא לומר ברכת שהחיינו על פרי חדש או על מלבוש חדש בימים שבין י"ז בתמוז ליום תשעה באב, והטעם לזה מפני שהם ימי אבל וצער לישראל, ואין ראוי לברך אז

שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, בשעה שהזמן אינו מתאים לשמחה, מפני שימים אלו ימי פורענות לישראל. ואם כן גם בימי הספירה שמנהג ישראל שלא להסתפר לאות אבל על עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא שכולם נספו בשנה אחת מפסח ועד פרוס עצרת, כמבואר בגמרא דיבמות. לפיכך יש לומר שאין לברך שהחיינו בימים אלה מפני שהם ימי פורענות ומידת הדין מתוחה בהם.

אוֹלָם לאחר התבוננות נראה שיש חילוק גדול בין ימי בין המצרים לבין ימי הספירה, כי ימי בין המצרים שאירעו בהם חורבן בית המקדש ושאר פורעניות, המבוארים במשנה תענית (כו, א), הם ימי אסון כללי לעם ישראל בכללו, וממילא אין מקום לברך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, בזמן שנועד לפורענות לכל האומה, שנקבע להם בכיה לדורות, ומגלגלים חובה ליום חייב. אבל ימי הספירה אינם נחשבים לימי פורענות לעם ישראל, ואדרבה, כתב הרמב"ן (בפרשת אמור) שקדושת ימי הספירה כימי חול המועד. וכן העלה להלכה הגאון רבי מרדכי כרמי בספר מאמר מרדכי (סי' תצ"ג סק"ב), להתיר לברך שהחיינו בימי הספירה, ושכן המנהג. לפיכך נראה שאף מי שנהג להחמיר שלא לברך שהחיינו בימי הספירה על פרי חדש, בחושבו שכן צריך להיות על פי הדין, יוכל לבטל מנהגו אף בלי התרה, הואיל והוא מנהג בטעות שאינו צריך התרה לבטלו.

[בהקשר זה ראוי להביא את עדותו של רבי יחיא צאלח, ראב"ד קהילות תימן, בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן עו) כי "המנהג הזה [לא להסתפר בספירת העומר] נתפשט באיזה מקומות, אך במקומינו זה ארץ התימן, לא היו נוהגים כן. ומקרוב כמו ארבעים שנה יצא חכם אחד מאיי הים, ומידי עברו לעירנו הכריח הצבור לנהוג כן מטעם איסור ומנעם שלא ברצונם". והוסיף: "כי מקודם היום כמו מ"ה או מ"ט שנה היו כל הקהל נוהגים להסתפר כל ימי העומר, זולתי קצת מן הקצת יחידים מעט לא הרבה, לא ישלמו למנין עשרה. ומדי עבור החכם הראשון פה מחנינו כפי מה שהיה רגיל בעירו להחמיר שלא להסתפר הקפיד על זה ודיבר באזני הנשיא אדוננו כה"ר שלום הכהן זצוק"ל, ואז הנשיא בכח שיש לו גזר על הצבור למנוע התספורת בכח ואל, הן לענוש נכסים הן לאסור. ואדונינו הפיק רצונו ויעבר חיל בכל מחנה העברים לחפש מי ומי מהמסתפרים לאסור אותם במאסר המלך, וכל כך חזק הדבר עליהם עד שנמנעו כולם".

מנהגם של יהודי תימן שלא נמנעו מתספורת בימי הספירה במשך מאות שנים, מבואר היטב לפי המובא לעיל [אות א] שהרמב"ם לא הזכיר כלל בדבריו את המנהג לאסור תספורת ונישואין בימי הספירה, וכידוע בתימן נהגו להלכה כדברי הרמב"ם, ובשל כך לא הקפידו על תספורת בספירת העומר.

נמצא כי בימי בין המיצרים שהם "ימי אסון כללי לעם ישראל" ו"ימי אבל וצער לישראל", נהגו דיני אבלות. אולם בימי ספירת העומר, שאינם ימי צער אלא ימים קדושים כחול המועד, לא נהגו דיני אבלות, אלא נהגו "שלא להרבות בשמחה, שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא".

והאיסור מדיני אבלות שונה במהותו מגדר "מיעוט שמחה". לדיני אבלות, יש כללים בשו"ע יורה דעה בהלכות אבלות, אשר מהם מסתעפים פרטי הדינים, מה הם מנהגי אבלות שיש לנהוג בהם בימי בין המיצרים. אולם כאשר במנהג "שלא להרבות בשמחה", אין דברים מוחלטים, צריך לדון בכל פרט לגופו של ענין, האם ראוי להימנע ממנו בימי ספירת העומר, או לא.

- 9 -

ומעתה מבוארים דברי הטור והשו"ע במה שכתבו שהאיסור להסתפר בימי הספירה אינו מעיקר הדין ומדיני אבלות, אלא ממנהג שקיבלו על עצמם להימנע מלהרבות שמחה בימי הספירה. ומשום כך היו באמת מקומות שלא קיבלו על עצמם לנהוג באיסור זה [כמובא בדברי הטור], היות ואיסור תספורת בימי הספירה אינו משום אבלות אלא ממנהג "שלא להרבות בשמחה" בימים אלו, ולדעתם אין בתספורת "ריבוי שמחה".

לומר שלא עדיף מאבלות, וצ"ע". אולם לפי המבואר לעיל נראה כי אדרבה, הביאור הלכה נמנע מלהזכיר את הלכות אבלות בהקשר למנהג שלא להסתפר בספירת העומר, בכוונה תחילה, שהרי בימי ספירת העומר לא נוהגים דיני אבלות, אלא נהגו "שלא להרבות בשמחה".

- יא -

ממוצא הדברים יתכן שגם כוונת הבית יוסף [אות א] בדבריו שאיסור התספורת בימי הספירה הוא "משום אבלות", אינה לומר שגדר האיסור הוא מדיני אבלות, ויש להחיל על איסור התספורת בימי הספירה את דיני איסור התספורת בימי האבלות. אלא כוונתו שיש מנהגי אבלות בספירת העומר, והיינו מנהג שקיבלו על עצמם להימנע מלהרבות שמחה בימי הספירה, שהוא כעין מנהגי האבלות אך אין זה ככל דיני אבלות [וכן יבוארו בדרך זו דברי ערוך השלחן (ס"ו) תצג ס"ג א] שכתב: "וכן נהגו במדינות אלו שלא להסתפר בימים אלו והוא גם כן ענין אבלות", ושלחן ערוך הרב (שם ס"ג א) שכתב: "נוהגים שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת, שמתאבלים על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו", שאין כוונתם שאיסור התספורת הוא מדיני אבלות, אלא למנהגי אבלות להימנע מלהרבות שמחה בימי הספירה, שהוא כעין מנהגי האבלות אך אין זה ככל דיני אבלות].

ואמנם אם איסור התספורת בימי הספירה היה ממנהגי אבלות, לא היה ניתן להבין מדוע התירו הפוסקים להסתפר ולהתגלח בימי ספירת העומר, לבעל ברית מוהל, לנער בר מצוה, לצורך השתתפות בחתונה וליוצא מבית האסורים, שכן במנהגי אבלות לא מצאנו להם היתרים. ברם לפי המבואר לעיל שגדר איסור תספורת ותגלחת בספירת העומר הוא רק ממנהג שלא להרבות בשמחה בימים אלו, יש יותר מקום להקל במצבים מסויימים, כדוגמת בעל ברית ומוהל, נער בר מצוה, וכן לצורך השתתפות בחתונה וליוצא מבית האסורים [ותספורת לצורך פרנסה [אות ה]] וכן תספורת לנשים [אות ז] נתבאר לעיל שהותרו גם באבלות, ועל כן בזה גם לדעת הסוברים שגדר איסור התספורת בימי הספירה הוא כדיני אבלות, אין איסור בדבר. ואין צריך לומר שלפי המבואר לעיל שגדר איסור תספורת ותגלחת בספירת העומר הוא רק ממנהג שלא להרבות בשמחה בימים אלו, ודאי יהיה מותר להסתפר בימי הספירה לצורך פרנסה ולנשים].

והנה לעיל [אות ו] הובאה תמיהת האגרות משה על הביאור הלכה שכתב כי "אותם המותרים להסתפר בחול המועד כבסימן תקל"א, יש לומר דגם בספירה שרי, דלא עדיף מחול המועד". ותמה האגרות משה "וגם לשון [הביאור הלכה] שלא עדיף מחול המועד, תמוה, שאין זה ענין לחול המועד, אלא היה לו

להתייפות ולמנוע צער, מה שאין כן "בספירה שהוא מטעם אבלות, שיש לנו להצטער ולא להתיפות". ולפי דבריו לכאורה אין להתיר לבעל הברית ולחתן בר מצוה להסתפר, וכן לצורך השתתפות בחתונה או ליוצא מבית האסורים, היות ולאָבֵל לא הותר להסתפר ולהתגלח במצבים אלו. ברם לפי המבואר לעיל שגדר איסור התספורת בספירה הוא רק ממנהג שלא להרכות בשמחה בימים אלו, יש יותר מקום להקל בזה.

★ ★ ★

ענף ב - תספורת ותגלחת לכבוד שבת

- יב -

לכבס, כן ראוי להתיר ולהסתפר לכבוד שבת אפילו בתשעת הימים.

ובן כתב בשערים מצויינים בהלכה (סי' קכב אות ה) "כתוב במג"א (סי' תקנא ס"ק יד) דמהאי טעמא מקילין בכיבוס לכבוד שבת ולא בתספורת, משום דבלאו הכי אין רגילים להסתפר בכל שבוע. ומבואר מכל זה דשער הזקן הנהוג כעת לגלחו בכל יום, ולכל הפחות בכל ב' וג' ימים, מותר לכבוד שבת כמו כיבוס".

ולמעשה יסוד היתר זה מפורש בדברי החתם סופר בהגהותיו על גליון השו"ע, שכתב על דברי המג"א: "ומכל מקום נראה לי דגידול שערות הזקן שבזמן הזה, שהוא ניוול גדול מאד, יש לדונו כמי שתכפוהו אבליו לקמן סעיף ט"ו, ואם יצרף

ברם בדברי האגרות משה מפורש שיש להשוות לגמרי את מנהגי האבלות בימי ספירת העומר, לדיני האבלות בשו"ע יורה דעה, ואין זה רק מנהג בעלמא, כמבואר בדבריו [אות ה] להתיר איסור תספורת בספירה לצורך פרנסה, כי זהו בגדר "דבר האבד", שמחמתו התירו עשיית מלאכה גם לאָבֵל. וכמבואר בדבריו [אות ו] בנדון תספורת ליוצא מבית האסורים, בתמיהתו על דברי הביאור הלכה שלכאורה יש לחלק בין חול המועד שמותר

המג"א כתב בהלכות תשעת הימים (או"ח סי' תקנא ס"ק יד) בדין כיבוס שנהגו להקל בערב שבת: "ומכל מקום יש להקל אם אין לו כותנת לשבת. וכתב בהגהות אשרי דתספורת אסור אפילו לכבוד שבת, ונ"ל הטעם כיון דבלאו הכי אין רגילים לספר בכל שבוע". ומשמע מדבריו, שהסיבה להחמיר בתספורת בערב שבת חזון יותר מכיבוס [שמותר], מכיון שיש רגילות לכבס מידי ערב שבת לכבוד שבת, ולכן הקלו לכבס בערב שבת חזון, מה שאין כן תספורת, שאין רגילות להסתפר בכל שבוע לכבוד שבת, שהחמירו. ואם כן בזמנינו, שרוב העולם נוהגים להתגלח לכבוד שבת, יש מקום לומר שכשם שהותר

לזה שום קולא, כגון להכניס ולהוציא התינוק שבמג"א סק"ג, יש להקל שיהיה קצת מריבוי שערתיו". ביאור דבריו, בשו"ע (סי' תקנא סע' טו) נפסק: "מי שתכפוהו אבלות של מת ושל שבת זו, והכביד שערו, מיקל בתער אבל לא במספרים". כלומר, מי שנשלמו שלושים ימי אבלו בשבוע שחל בו תשעה באב, ובשל כך הוא סובל מריבוי שערות, מותר להקל מסבלו על ידי תספורת בתער [ואין בזה יפוי, משנה ברורה שם ס"ק פו]. ומכך שבמקום שהשערות מכבידות באופן מיוחד, התירו להקל מצערו אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב, למד החתם סופר שגם מי שריבוי שערות זקנו מכביד עליו, רשאי לגלחם בערב שבת חזון [ומכל מקום החתם סופר התיר את התגלחת רק בצירוף טעם נוסף לקולא, כגון אם הוא "מכניס ומוציא את התינוק" בברית מילה].

- יג -

לפי המבואר לעיל בגדרי איסור תספורת ותגלחת בימי בין המיצרים ובספירת העומר, נראה שאם בתשעת הימים שאיסור התספורת הוא מעיקר דיני אבלות, הותר להסתפר לכבוד שבת, קל וחומר בימי ספירת העומר, שהאיסור להסתפר אינו אלא ממנהג שקיבלו על עצמם להימנע מלהרבות שמחה בימי הספירה ולא מדיני אבלות, שיהיה מותר להסתפר לכבוד שבת. ויש לציין כי ההיתר להתגלח בימי הספירה לכבוד שבת מוזכר בדברי הרדב"ז המובאים לעיל [אות יד] "אני

ראיתי כמה קהילות שלא נהגו מנהג זה כלל, ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד השבת". וכפי שגם הביא בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן עו) "והנה הרב הגדול הרדב"ז והר"מ לונזאנו כתבו דכמה קהילות מסתפרים בכל ערב שבת לכבוד שבת, דעשה דדברי נביא עדיף, דכתיב וקראת לשבת עונג. וכבר כתב הרב אור זרוע בפרק ואלו מגלחין מביאו רמ"א סי' ר"ס דמצוה לגלח השערות כשהן גדולות לכבוד שבת, שזהו מכלל העונג. איך שיהיה הלכה רווחת בישראל שהלכה כדברי המיקל באבל, שעיקרו דרבנן ויש לו סמך במקרא, וכל שכן במנהג זה שאינו משום אבלות ממש". ובספר חמדת ימים הנדפס מחדש בדיני המצרים כתב בשם מה"ר שמואל וז"ל, וגם התספורת מותר בין המצרים לכבוד שבת, ואין המנהג מבטל דבר תורה. וכן בין פסח לעצרת דינא הכי, דלכבוד שבת ולדבר מצוה הכל שרי, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים שעל פיהם אנו חיים. ובמשנה אמרו ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת, מכלל שמעולם לא עלה בדעת החכמים לפגום בכבוד שבת, וכן עיקר. והנהוג בהיפך אינו מנהג, דאין מנהג לעבור על דברי תורה, עכ"ד".

אמנם הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, ספירת העומר עמ' רסב) כתב, כי "החרדים לדבר ה' נזהרים גם לגבי גילוח הזקן [בימי הספירה]. ויש אנשים שהדבר קשה להם מאד להמתין כל כך לגילוח הזקן [עד ל"ג בעומר], ולכן נהגו היתר לגלח בראש חודש

אייר, וסמכו על הגאון רדב"ז שהתיר בזה. ובמקום צורך גדול יש להקל גם בכל ערב שבת, כי לא דיברו הפוסקים בגילוח הזקן כלל בזמנם".

וכן סיפר לי ידידי חיים בנימין יצחק גליק, כי בישיבת חפץ חיים בניו יורק, נהגו הבחורים שהתגלחו בכל יום, להתגלח לכבוד שבת בימי ספירת העומר. והוא הוסיף, כי גם אביו ז"ל שהיה מתלמידי הישיבה בפרעשבורג, בראשות הדעת סופר, היה נוהג להתגלח לכבוד שבת בימי הספירה ובימי בין המיצרים, על פי הוראת החתם סופר [המובא לעיל]. יחד עם זאת, אביו הוסיף כי "היתר" זה לא היה לבחורים בישיבה, אלא לבעלי הבתים העושים לפרנסתם בלבד.

עדות דומה, סיפר לי ידידי הרב יעקב זילברליכט, בשם מו"ר רבי שמחה זיסל ברוידא, ראש ישיבת חברון שאמר

בשיחה שמסר בישיבה, כי היום חושבים שהעיקר זה לא להסתפר בספירה, ולא יודעים שבזמנו נהגו הבחורים בישיבה בעיר חברון, להסתפר בימי ספירת העומר כל ערב שבת, ע"פ דברי המג"א הנ"ל "וכתב בהגהות אשרי דתספורת אסור אפילו לכבוד שבת, ונ"ל הטעם כיון דבלאו הכי אין רגילים לספר בכל שבוע". ועל סמך זה דייקו בחורי הישיבה בחברון [ופשוט שהדבר נעשה ע"פ רבותיהם ובראשם הסבא מסלבודקה זצ"ל], כי מי שנוהג להסתפר בכל ערב שבת, רשאי להסתפר גם בערב שבת בתשעת הימים. ואם בתשעת הימים נהגו כן, כל שכן בימי ספירת העומר.

ואז סיים הגרש"ז ואמר: "ובכן רבותי, דעו לכם אם כן, שהעיקר בספירה זה לא ההקפדה על גילוח, אלא על בין אדם לחברו".

נמצאנו למדים מדברי הפוסקים, כי לנוהגים להסתפר בכל ערב שבת, יש מקום להתיר להתגלח לכבוד שבת גם בימי ספירת העומר. יחד עם זאת, לדעת הגר"ע יוסף, היתר זה נאמר רק "במקום צורך גדול".

★ ★ ★

ענף ג - גילוח הזקן בימי הספירה למי שמתגלח בכל יום

הטור והשו"ע הביאו את המנהג שלא להסתפר בימי ספירת העומר, ויש לברר האם בתגלחת הזקן יש יותר מקום להקל מאשר תספורת שערות הראש.

ובספר מעדני שלמה (ספירת העומר עמ' יט) כתב רבי ירחמיאל דוד פריד, ראש כולל בדאלאס: "הצעתני לפני מרן [הגרש"ז אויערבך] ממה ששמעתי מאחד הרבנים בחו"ל

שהורה להתיר לגלח הזקן, אפילו שלא לצורך פרנסה, על פי דיוק בלשון השו"ע והרמ"א סי' תצ"ג שלא כתבו לשון "גילוח" אלא לשון "תספורת", משמע שרק זה אסור, וגילוח שרי לגמרי. ודחה זאת מרן בשתי ידיים, דאין לומר כן כלל ולא עלה על דעתם של השו"ע והרמ"א לדבר לשון גילוח על הזקן שהוא בלאו הכי דבר שאסור מהתורה, וממילא אין לשון זה ראייה כלל, וברור שכונתם על הכל, גם תספורת הפנים ונסיים הגרש"ז: "אמנם מי שדר בין עכו"ם, כגון בעלי בתים בחו"ל שפרנסתם תפגע או תאבד אם יגלחו, רשאים לגלח בספירת העומר", וכבר נתבאר לעיל [אות ה] דברי הפוסקים בנדון ההיתר להתגלח בימי הספירה לצורך פרנסה, ואכמ"ל.

אולם יש שהתירו למי שמתגלח בכל יום, להתגלח גם בימי ספירת העומר, ונבאר טעמם.

- יד -

בהלכות אבלות נפסק בשו"ע (יו"ד סימן שצ סע' א) "אבל אסור לגלח שערו, אחד שער ראשו ואחד שער זקנו ואחד כל שער שבו, ואפילו של בית הסתרים, כל שלושים יום". ובהמשך (שם הלכה ד) פסק המחבר: "על כל המתים מגלח לאחר שלשים, על אביו ועל אמו, עד שיגערו בו חבריו". וכתב הרמ"א: "ושיעור גערה יש בו פלוגתא, ונוהגים בג' חדשים. ובמקומות אלו, נוהגין שאין מסתפרין על אב ואם כל י"ב חדש, אם לא לצורך, כגון שהכביד עליו שערו, או שהולך בין עובדי כוכבים ומתנוול ביניהם בשערותיו, דמותר לספר". ומבואר שיעור האבלות על אביו ואמו במשך י"ב חודש, ואף לענין איסור תספורת היה צריך להיות כן. אלא שכתספורת הקילו שרשאי להתגלח עוד קודם שעברו י"ב חודש, אם שיעור ראשו גדל פרע. ונתנו חכמים שיעור לדבר "משיגערו בו חבריו", דהיינו ג' חודשים.

אמנם בפתחי תשובה (שם סי' ק ד) הביא

מדברי הנודע ביהודה (או"ח מהדורא קמא סי' יד) שכתב "דמה שאמרו שיעור גערה ג' חדשים, היינו לאלו שמגלחים רק ראשם, אבל לאלו שמגלחים זקנם (על ידי מספריים או במשיחה) שיעור גערה זמן קצר יותר. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (סי' שמז) דלכני אשכנזי שרגילים לגלח זקנם, שיעור גערה [הוא] שלשים יום". ומבואר, שהרגיל לגלח את זקנו בכל יום, לגביו שיעור "גערה" הוא מיד לאחר שלושים, ואינו צריך להמתין ג' חדשים.

וכן פסק בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן שפב) "במדינתנו [דרום אפריקה] יש הרבה הרגילים בכל ימות השנה לגלח זקנם יום יום, ועיקר הדין באבל שצריך להמתין שלושים יום ובאביו ואמו עד שיגערו בו חבריו, וזהו ג' חדשים כמבואר ברמ"א (יו"ד סוף סימן שצ) אבל לאלו שמגלחין זקנם כל יום, לכאורה פשוט שהגערה היא לפני ג' חדשים ומותר מיד לאחר שלושים. וכן

מביא בפתחי תשובה (שם ס"ק ד) בשם החתם סופר (סימן שמז) דלבני אשכנז שרגילים לגלח זקנם שיעור גערה שלושים יום. ואף למנהג שאין מסתפרים באב ואם כל י"ב חודש וכמבואר ברמ"א, מ"מ אם הולך בין העכו"ם ומתנוול בכך מבואר ברמ"א שם שמותר להסתפר".

ובתגלחת זקן יש סניף נוסף להיתר אפילו בתוך ימי השלושים במקום הצורך, כמבואר בדברי התפארת ישראל בהקדמה לפירושו על סדר מועד (קופת הרוכלים, כללי שמחות) שבמקומות שרגילים לגלח את הזקן פעם או פעמיים בשבוע, רשאי לגלח את זקנו אפילו בתוך ימי השלושים במקום הצורך: "במדינות אשכנז שרגילין להסתפר הזקן בכל שבוע פעם או פעמיים, ומתנוול בשבוע שלישי או רביעי כשנכנסים ויוצאים בין העובדי כוכבים לפרנסתן ויהיה לשחוק בעיניהן ויאבד פרנסתו, לא גרע מעטיפת הראש וכפיית המטה, דיליף להו הש"ס מקרא, ואפילו הכי הקילו בהם השתא מטעם זה וכמו שכתבתי לעיל (שם סימן ה-ט). מכל שכן להקל הכא במניח [מזקנו] בכדי לכוף ראשו לעיקרו, והיינו בכדי גידול שער של שבוע אחד (עי' בנויר לט, א-ב). והצעתי דברים הללו לפני הגאון הגדול מהו' עקיבא [אייגר] שליט"א [זצ"ל] וקיהה בו קצת, ואפילו הכי לא אמר בה לא איסור ולא היתר, כי כפי הנראה דברים הנ"ל חזקים כראי מוצק. לפן נראה לי דהמיקל לעת הצורך לא הפסיד, רק שיהיה לצורך מאד" [סברא זו שאדם

הרגיל לגלח זקנו בתדירות, נחשב כ"מנוול" עוד בטרם כלו ימי השלושים, מוזכרת גם בדברי הנודע ביהודה (מהרורא קמא או"ח סימן יד) שכתב בתוך דבריו: "ואף שאנו מחמירין בשיעור גערה, ורמ"א כתב שלשה חדשים. הדבר ידוע שזה לאלו שאין מגלחין זקנם רק ראשם. אבל במדינות שמגלחין זקנם תיכף בשנים ושלושה שבועות נמאסים מאד והשערות הקצרים הצומחים בזקנם דומים כקוצים בעיניהם ובעיני כל רואיהם כנראה בימי המצרים, שממש יום לשנה נחשב". ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שעא) הבין שכך גם מסקנתו של הנודע ביהודה להלכה, וז"ל: "דהרי קי"ל כפסק הנודע ביהודה דבמקומות שנהגו לגלח הזקן שמתנוול אם אינו מגלח אותה איזה שבועות וחשבינן שיעור גערה בב' או ג' שבועות, יעו"ש".

התפארת ישראל כתב כי רבי עקיבא אייגר לא נקט עמדה מוחלטת בנדון היתר תגלחת בתוך השלושים במקום הצורך. אולם בהגהותיו על השו"ע (יו"ד סימן שצ סע' ד) כתב רעק"א: "ואם גערו בו תוך שלושים, פשיטא דלא מהני, דלא גרע משאר אבל". ובפשטות משמע, כי לדעתו אין היתר להתגלח בתוך השלושים בשום פנים ואופן.

הנה כי כן, כאשר אדם רגיל לגלח את זקנו בכל יום, לדעת התפארת ישראל, יש בזה עילה להחשיבו "מנוול" עוד בטרם כלו ימי השלושים, ולפיכך "במקום צורך מאד" יש להתיר זאת. אך

לדעת רבי עקיבא אייגר, אין להתגלח בתוך השלושים, אפילו יש "צורך מאד".

אין בזה דבר קצוב, והכל לפי ראות עיני המורה".

- טו -

ממוצא הדברים דלעיל, הביא בספר שערים המצויינים בהלכה (סי' קכב

ולמדנו מדבריו, כי למי שמתגלח בכל יום, יש מקום להקל להתגלח בימי בין המיצרים [עד שבוע שחל בו תשעה באב], בצירוף כמה טעמים:

ס"ק ה) את דברי שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שמח) שכתב בנדון תגלחת לנושא אשה בימי אבלו: "נראה לי דאם מצטער או מנוול בזה אין להחמיר, דבלאו הכי נראה עיקר דהמג"א (סי' תקנא ס"ק יד; יובא להלן) וכל הפוסקים לא מיירי רק מתספורת הראש, אבל מתספורת הזקן הנהוג עכשיו ומצער הרבה ומנוול אותן מאד, מזה לא דברו ולא עלה על לבם". והוסיף בשערים המצויינים בהלכה: "וכן בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא קמא או"ח סימן יד) כתב לענין גערה לחלק בין תספורת הראש לגילוח הזקן, שהשערות הצומחים בזקן ממאסים אותם, ולכן שיעור גערה בהם בג' שבועות, ועי' בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שעא). ועל פי זה יש להמליץ על אותן המגלחים זקנם בכל השנה בכל ב' וג' ימים, ומגלחים גם בבין המיצרים עד ראש חודש אב, ויש עד שבוע שחל בו תשעה באב, שאסור אז מדינא דגמרא, מפני שקשה להם לבוא במסחר עם אנשים נכבדים. ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנח) כתוב דרבותיו התירו פעם לאבל בתוך שבעה לגלח שערות פני השר, ומשום הפסד ממונו כי רב הוא, ועי' בפתחי תשובה (יו"ד סי' לא ס"ק ב) דענין הפסד מרובה

[א] דברי החתם סופר, שאדם הרגיל לגלח זקנו בכל יום מצטער ו"מתנוול" מאד, והפוסקים שאסרו להסתפר בימי בין המיצרים, לא דיברו אודותיו, אלא אודות המסתפר שערות ראשו, שבזה אין צער וניוול גדול כל כך, כאשר לא מסתפרים.

[ב] דברי הנודע ביהודה והמהר"ם שיק, שהמתגלח בכל יום, נחשב "מנוול" בכל יום שאינו מתגלח, ולכן יש לו היתר מדין ה"גערה", המתירה תגלחת לאָבּל.

[ג] במקום הפסד מרובה, התירו תגלחת לאָבּל.

ומעתה לפי המבואר לעיל בגדרי איסור תספורת ותגלחת בימי בין המיצרים ובספירת העומר, בוודאי שמתעמים אלו יש להקל למי שמגלח את זקנו בכל יום, להתגלח בימי הספירה, מקל וחומר: אם בתשעת הימים שאיסור התספורת הוא מעיקר דיני אבלות הותר למי שמגלח את זקנו בכל יום להתגלח, קל וחומר בימי ספירת העומר, שהאיסור להסתפר אינו אלא ממנהג שקיבלו על עצמם להימנע מלהרכות שמחה בימי

הספירה, שיהיה מותר למי שמגלח את זקנו בכל יום להתגלח.

- טז -

גם הגרי"ד סולובייצ'יק התיר את גילוח הזקן בימי ספירת העומר, לאלו שמתגלחים מידי יום, כפי שהביא בשמו ידידי רבי צבי שכטר, בספרו נפש הרב (עמ' קצא) "מנהג האבלות מי"ז בתמוז ואילך הוא בבחינת אבלות י"ב חודש [וכמו כן בימי הספירה], ובשבוע שחל בו תשעה באב [ולפי מנהג הרמ"א - מ"ח ועד התענית] הוי בבחינת שלושים, ובתשעה באב גופו נוהגים כל דיני שבעה. ועל פי הבנה זו היה סבור [הגרי"ד] שמותר להתגלח בימי הספירה, וכן מי"ז בתמוז ועד ר"ח אב, לאלו המתגלחים בכל יום. שמאחר שדין זמנים אלו שוה לאבלות של י"ב חודש, ובי"ב חודש כבר נהגו העולם כדעת הפוסקים הסוברים שהנוהג להתגלח בכל יום וממתין קצת מלהתגלח - דזה כבר מיקרי שיעור גערה. ורק מ"ח אב ואילך עד לאחר התענית, שדינו כאבלות שלושים דלא מהניא גערה להתיר, אז שפיר יש לאסור להתגלח". כלומר, מי שמתגלח בכל יום, נחשב "מנוול" בכל יום שאינו מתגלח, וזה נחשב כשיעור "גערה", המתיר לאבל בתוך י"ב חודש להסתפר. ומאחר ולדעת הגרי"ד, האיסור שלא להסתפר בימי הספירה אינו חמור יותר מאשר האיסור לאבל להסתפר בתוך י"ב חודש, אין כל איסור להתגלח בימי הספירה, למי שמתגלח בכל יום.

והנה הגרי"ד סולובייצ'יק התיר למי שמתגלח מידי יום, להתגלח גם בחול המועד, כמובא בשמו בספר נפש הרב (עמ' קפו) "לא לו שמגלחים בכל יום, נראה פשוט דמותר להם להתגלח אף בחולו של מועד, דבגמרא במועד קטן (י"ד, א) מבואר דכללא דמתניתין הוא דכל היכא דאיכא אונסא, ומוכחא מילתא לכולי עלמא שאנוס היה, דאז מותר לגלח. ודבר זה כולי עלמא ידעי שאי אפשר לגלח בערב יום טוב את השערות, שעדיין לא גדלו". כאשר היה אונס שבגללו לא יכל להתגלח בערב יום טוב, מותר להתגלח במועד. ולכן מי שמתגלח בכל יום, נחשב כ"אנוס" על גילוח שערות הזקן שגדלו בחול המועד, שהרי כמובן לא היה יכול לגלחם לפני יום טוב, ולכן מותר לו להתגלח ביום טוב.

ומעתה עלה בידינו טעם נוסף להתיר להתגלח בימי הספירה, על פי דברי הביאור הלכה [לעיל אות ו] "אותם המותרים להסתפר בחול המועד, יש לומר גם בספירה שרי, דלא עדיף מחול המועד". ועל כן מותר למי שמתגלח בכל יום להתגלח בספירת העומר "דלא עדיף מחול המועד" שמותר לו להתגלח [לדעת הגרי"ד].

- יז -

גילוח במקום צער

בשו"ת רדב"ז (ח"א סימן תרפז) נשאל על המנהג להסתפר בראש חודש

סוכה, אלא זהו פטור "כללי" שנאמר בכל המצוות. ועל כך תמה הרב וייס, שלא משמע מסוגיית הגמרא בסוכה שפטור "מצטער" הוא "כללי", אלא זהו דין מיוחד בהלכות סוכה, שצריך לדור בסוכה, וכשמצטער נחסר בקיום "תשבו כעין תדורו" – ולכן לא ניתן ללמוד מדין זה לקיום כל מצוות התורה שהמצטער פטור מלקיימן.

ובפרנו רין כצבי [פסח סימן יח]
הבאנו כי הנדון אם פטור מצטער הוא "כללי" בכל המצוות, או שהוא דין מיוחד בהלכות סוכה, תלוי ועומד במחלוקת הבשמים ראש (סימן צד) והבנין שלמה (סימן מז). לדעת הבשמים ראש, פטור "מצטער" הוא כללי, כדבריו: "ולאו דווקא סוכה שאפילו מצטער בעלמא פטור, דתשבו כעין תדורו כתיב. אלא להכי נקיט חולה שאין בו סכנה, למילף מיניה בעלמא, דהתורה לחיים ניתנה, ואין זה דרכי נועם". ואילו הבנין שלמה דחה את דבריו, ולדעתו "מצטער" הוא פטור שנאמר רק בהלכות סוכה, ואכמ"ל.

אייר, וכתב בתוך דבריו להתיר "דאיכא צער בגידול השיער למי שרגיל להסתפר, ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה של סוכה דקיימא לן מצטער פטור, ובל"ג יום רבי טפי [השיער גדל הרבה] והאדם מצטער. ובר מן דין אני ראיתי כמה קהילות שלא נהגו מנהג זה כלל, ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד השבת, וכיון שאין זה קבוע בכל ישראל, אף על פי שאותו מנהג שנהגו להסתפר בר"ח אייר לא יהיה מנהג כלל, נקטינן כוותיה דהוי מנהג ממוצע ומינה לא תזוז". ומתבאר בדבריו כי במידה ויש לאדם צער כתוצאה מאי תספורתו בימי הספירה, הדבר מהווה סיבה המצטרפת להתיר לו להסתפר בימי הספירה, כגון בראש חודש, שיש הנוהגים להסתפר בו [לכבוד ראש חודש].

אולם על חידושו של הרדב"ז תמה ידידי רבי אשר וייס, אב"ד דרכי הוראה בירושלים, בספרו מנחת אשר על חומש בראשית (סימן ט) "וצע"ג דלא מסברא אמרו המצטער פטור מן הסוכה, אלא משום "תשבו כעין תדורו", וצ"ע". מדברי הרדב"ז משמע כי פטור "מצטער" אינו רק במצות

לפי המבואר לעיל, שהאיסור להסתפר בימי הספירה אינו מעיקר דיני אבלות, אלא ממנהג שקיבלו על עצמם להימנע מלהרבות שמחה בימי הספירה, יש להטעים את ההיתר למי שמקפיד להתגלח בכל יום, להתגלח גם בימי הספירה בכל יום ולא רק לכבוד שבתו. וכשם שנתבאר לעיל שיש נסיבות בהן התירו הפוסקים להסתפר ולהתגלח בימי ספירת העומר, לבעל ברית, מוהל, לנער בר מצוה, לצורך השתתפות בחתונה וליוצא מבית האסורים, כי גדר איסור תספורת ותגלחת בספירת העומר הוא רק ממנהג שלא להרבות בשמחה בימים אלו. הוא הדין מי שמתגלח בכל יום, יש

ר ין

פימן יד

כצבי

רנמ

לומר שמעשיו נובעים מצערו לשנות מהרגלו להתגלח בכל יום, ועל כן כאשר הוא מתגלח אין בזה "ריבוי שמחה", ויש בזה מקום להקל.

ובפרט לאור דברי החתם סופר ודברי הרדב"ז, שהמגלח זקנו בכל יום מצטער ו"מתנוול" מאד כאשר אינו מתגלח, ובאופן זה לא נאמר איסור תספורת.

סוף דבר: היות והנני מתגלח בכל יום, כמנהגם של אנשי עסקים, אני מסתמך על האמור לעיל, ומתגלח גם בימי הספירה.

ובנדון שמחת בר המצוה שבה השתתפתי היתה סיבה נוספת לקולא. סעודת המצוה התקיימה ביום שישי בבוקר, ונתבאר לעיל [ענף ב] כי לנוהגים להסתפר בכל ערב שבת, יש מקום להתייר להתגלח לכבוד שבת גם בימי ספירת העומר.

